

2. 11. 2016

Veźměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Právní úprava lidského těla po smrti

Klasik jednou řekl, že v lidském životě jsou jisté dvě věci – smrt a daně. Tento článek nebude mířit na daně, nýbrž na právní problematiku související se smrtí člověka a postmortální ochranu lidského těla.

Určení okamžiku smrti

Abychom mohli hovořit o postmortální ochraně, musí nejdřív dojít ke smrti člověka. Před vznikem moderní zdravotní péče bylo určení smrti poměrně jednoduché – mrtvý člověk byl ten studený, modrý a ztuhlý.[1] Je evidentní, že s tímto vymezením smrti si právní řád nemůže vystačit, a tak byly vytvořeny právní fikce určující moment smrti. Jde jednak o tzv. mozkovou smrt, jednak o nevratnou zástavu krevního oběhu.[2] Český zákonodárce definuje pojem „smrt“ v ustanovení § 2 písm. e) zákona č. [285/2002](#) Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů, v platném znění (dále jen „*transplantační zákon*“) jako nevratnou ztrátu funkce celého mozku, včetně mozkového kmene, nebo nevratnou zástavu krevního oběhu. V transplantačním zákoně tak jsou obě naznačené právní fikce obsaženy.

Nakládání s tělem zemřelého

Lidské tělo a všechny jeho části jsou již od dob římského práva zvláštní právní kategorií. V dobách římského práva lidské tělo patřilo do kategorie věcí tzv. *res extra commercium*. Jednalo se o věci, s nimiž osoby nemohly nijak nakládat, nemohly je vlastnit, nešlo s nimi obchodovat apod. V současné české právní úpravě se na toto pojetí navazuje, protože **jak judikatura,[3] tak i platná legislativa nepovažuje lidské tělo za věc v právním smyslu** – viz ustanovení § 493 zákona č. [89/2012](#) Sb., občanský zákoník (dále jen „*občanský zákoník*“). Toto pojetí je promítnutím zásady nedotknutelnosti člověka, na niž v ustanovení § 92 občanského zákoníku navazuje zásada důstojného zacházení s tělem zemřelého. Na občanský zákoník navazuje transplantační zákon, v jehož ustanovení § 28 je stanoveno, že lidské tělo a jeho části nesmějí být zdrojem finančního prospěchu nebo jiných výhod. Uvedené zásady, tedy zásada nedotknutelnosti člověka, zásada důstojného zacházení s tělem zemřelého a zásada zákazu finančního prospěchu, tvoří základní právní východisko při jakémkoliv nakládání s tělem zemřelého.

Celá tato postmortální ochrana lidského těla se promítá i do dalších právních předpisů, jakými jsou v této souvislosti zejména zákon č. [372/2011](#) Sb., o zdravotních službách, v platném znění (dále jen „*zákon o zdravotních službách*“) a zákon č. [256/2001](#) Sb., o pohřbívání a o změně některých zákonů, v platném znění (dále jen „*zákon o pohřbívání*“). **V těchto předpisech se na rozdíl od občanského zákoníku neklade důraz jen na důstojnost s nakládáním s tělem zesnulého, ale též na ochranu veřejného zdraví, veřejného pořádku a mravního citění pozůstalých a veřejnosti.**

V ustanovení § 79 zákona o zdravotních službách jsou taxativně vymezeny úkony, které je možné s mrtvým tělem člověka učinit – jde o:

- a) prohlídku těla zemřelého,
- b) pitvu, včetně odběru biologického materiálu pro diagnostické účely,
- c) odběr orgánů pro transplantace podle transplantčního zákona,
- d) odběr tkání a buněk určených k použití u člověka, a to
 - 1. při léčbě příjemce lidských tkání a buněk podle transplantčního zákona a podle zákona o lidských tkáních a buňkách,
 - 2. pro výrobu léčiv podle zákona o léčivech a zákona o lidských tkáních a buňkách,
- e) odběr částí lidského těla, včetně tkání a buněk za účelem jejich použití pro lékařskou vědu, výzkum nebo k výukovým účelům, a dalším účelům, stanoví-li tak jiný právní předpis, vyjmutí implantabilních zdravotnických prostředků a aktivních implantabilních
- f) zdravotnických prostředků, je-li to účelné; vyjímání stomatologických pevných protetických výrobků je zakázáno,
- g) další úkony stanovené zákonem o pohřbnictví.

Z uvedeného je tedy zřejmé, že **s lidským tělem po smrti lze nakládat velmi omezeně**, a to pouze pro účely diagnostické, vědecké, výzkumné, vzdělávací či pro účely transplantace anebo v souladu se zákonem o pohřbnictví.

Pohřeb

Každá zemřelá osoba musí být pohřbena. Pohřbením zákon o pohřbnictví rozumí uložení lidských pozůstatků (mrtvého lidského těla nebo jeho části) do hrobu nebo hrobky na veřejném nebo neveřejném pohřebišti nebo jejich zpopelnění v krematoriu.[4] Pokud do 96 hodin od oznámení úmrtí nikdo nesjedná pohřeb nebo nebyla-li zjištěna totožnost mrtvého do 1 týdne od zjištění úmrtí a nikdo neprojevil zájem o využití lidských pozůstatků pro potřeby lékařské vědy, musí zajistit pohřeb obec, na jejímž území k úmrtí došlo nebo byly lidské pozůstatky nalezeny, případně vyloženy z dopravního prostředku. Obec, která takto sjednala pohřeb, má právo na úhradu účelně vynaložených nákladů na pohřbení vůči dědicům zemřelého, a není-li dědiců, vůči státu.[5]

V této souvislosti je důležité ustanovení § 113 občanského zákoníku, kde je uvedeno, že člověk má právo rozhodnout se, jak bude po jeho smrti naloženo s jeho tělem. Je jasné, že toto rozhodování nemůže mít absolutní povahu. To potvrzuje i komentář[6] k tomuto ustanovení, který říká: „*Extenzí této zásady je i rozhodování člověka o svém těle pro dobu po smrti. Uvedená autonomie je však značně omezena ochranou veřejné morálky, pořádku a zdraví. Pokud by se dotčený člověk např. rozhodl, že nechce být vůbec pohřben, nebylo by možno k takovému přání přihlížet. Stejně tak by nebylo možno akceptovat, aby s jeho tělem byly dle jeho pokynů vykonávány úkony z hlediska mravního cítění veřejnosti nepřijatelné (např. aby bylo vystavováno způsobem, který je považován za nemorální). V těchto případech však mohou vznikat značné kontroverze, neboť hodnocení morální přijatelnosti nebývá napříč společnostmi vždy zcela jednotné.*“

Jak je již uvedeno, tak právo člověka rozhodovat o svém těle po své smrti nemá absolutní povahu, a je proto nutno je vyložit (i s ohledem na systematiku části občanského zákoníku, ve které je toto právo zařazeno) tak, že jde o právo člověka rozhodnout, jaký druh pohřbu bude mít (uložením do hrobu nebo hrobky či zpopelněním) nebo jestli bude jeho tělo využito pro potřeby lékařské vědy a výzkumu. Jiný výklad by vedl až k absurdním závěrům, které by mohly být v rozporu s dobrými mraví a veřejným pořádkem.

Ustanovení § 92 odst. 2 občanského zákoníku stanovuje, že pokud lidské ostatky (tj. lidské pozůstatky po pohřbení) nejsou uloženy na veřejném pohřebišti, má na jejich vydání právo osoba, kterou člověk před svou smrtí určil; jinak postupně jeho manžel či dítě nebo rodič. V případě, že

nikdo takový není, anebo odmítnou-li ostatky převzít, má povinnost je převzít jeho dědic. Toto ustanovení má za cíl zabránit tomu, aby bylo s lidskými ostatky zacházeno nedůstojně v případě, že nebudou uloženy na veřejném pohřebišti.

Důstojné zacházení s tělem zemřelého

Povinnost důstojně zacházet s tělem zemřelého je konkrétním promítnutím postmortální ochrany. Tato povinnost je upravena na několika místech právního řádu. **V ustanovení § 92 odst. 1 občanského zákoníku je stanoven zákaz nakládání s lidskými pozůstatky a lidskými ostatky způsobem pro zemřelého nedůstojným. Podobný zákaz najdeme v ustanovení § 4 odst. 1 písm. h) zákona o pohřbnictví, kde je kromě důstojnosti zemřelého akcentováno též mravní citění pozůstalých a veřejnosti** (což jasně dokládá veřejnoprávní charakter tohoto předpisu). Pokud někdo toto ustanovení zákona o pohřbnictví poruší, tj. zachází s lidskými pozůstatky nebo lidskými ostatky způsobem dotýkajícím se důstojnosti zemřelého nebo mravního citění pozůstalých a veřejnosti, dopustí se přestupku, za který mu může být uložena pokuta až do výše 50 000 Kč.

Co se ovšem rozumí „důstojností zemřelého“ nebo „mravním citěním pozůstalých a veřejnosti“, není nikde blíže specifikováno. Proto se vždy bude muset postupovat případ od případu a bude tak na orgánu veřejné moci tyto neurčité právní pojmy správně interpretovat. Jen na okraj je dobré ještě zmínit, že se jedná o **právní termíny** a orgán veřejné moci se tak nemůže obrátit na soudního znalce s dotazem, zda bylo do „důstojnosti zemřelého“ či „mravního citění veřejnosti“ zasaženo.[7]

Závěr

Okamžik smrti je v transplantačním zákoně vymezen alternativně buď jako nevratná ztráta funkce celého mozku, včetně mozkového kmene, nebo jako nevratná zástava krevního oběhu. Nakládání s tělem zemřelého je velmi omezeno, a to jak soukromoprávními, tak i veřejnoprávními předpisy. Těmito předpisy je chráněna zejména důstojnost zemřelého, mravní citění pozůstalých a v neposlední řadě také veřejné zdraví a veřejná morálka.

JUDr. Evelyn Lojdová,
advokát

Mgr. Stanislav Šišlák,
advokátní koncipient

Advokátní kancelář JUDr. Evelyny Lojdové

Pařížská 67/11
110 00 Praha 1

Tel.: +420 228 226 371-4
e-mail: lojdova@aklojdova.cz

-
- [1] TRUOG, Robert D. a Franklin G. MILLER. The Dead Donor Rule and Organ Transplantation [online]. [cit. 2016-09-05]. DOI: 10.1056/NEJMp0804474. Dostupné na www, k dispozici >>> [zde](#).
- [2] DOLEŽAL, Adam. Transplantace orgánů - etické a právní aspekty. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2014, (1), s. 30 - 47.
- [3] Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 2013, sp.zn. 25 Cdo 1050/2012 nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 6. 2006, sp.zn. 30 Cdo 2914/2005.
- [4] Ustanovení § 2 písm. c) zákona o pohřbnictví.
- [5] Ustanovení § 5 zákona o pohřbnictví.
- [6] ŠVESTKA, J.; DVORÁK, J.; FIALA, J. aj. Občanský zákoník: komentář. Svazek I (§1 - 654). Praha: Wolters Kluwer, 2014.
- [7] Srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 26. 2. 2007, č.j. 8 As 62/2005-66.

© EPRAVO.CZ - Sběrka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Dokazování negativních skutečností ve sporném řízení](#)
- [Neoprávněný odběr elektřiny - překvapení vlastníka?](#)
- [Rodič u dítěte v nemocnici: právo na přítomnost neznámá bez dalšího právo na přespání na jip/jirp](#)
- [Pokuta za švarcsystém kurýrů Rohlíku potvrzena Ústavním soudem](#)
- [Metropolitní plán schválen. Je Váš projekt v bezpečí?](#)
- [Posouzení shody dle AI Act - zkušenosti z praxe](#)
- [Začínají soudy zohledňovat náklady podnikatelů při plnění právních povinností v oblasti e-commerce?](#)
- [Byznys a paragrafy, díl 35: Ručení za dluhy z podnikání u OSVČ a s.r.o.](#)

- [Bezpilotní systémy vlastní konstrukce v kategorii Specific: regulatorní požadavky a praktické aspekty](#)
- [Nefungující rozsah péče o dítě. Cesta přes využití terapie a dalších opatření podle ustanovení § 503 zákona o zvláštních řízeních soudních](#)
- [De iure traktor, de facto nákladní vozidlo, už ne tolik výhodná dualita](#)